

Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. Науковий збірник: Серія історична та філологічна. Вип. I. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2003. – С. 57-61.

Марія Масловська

м. Житомир

**ЖІНКА В ДУХОВНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ (І.ОГІЄНКО ПРО
РОЛЬ ЖІНКИ У ДУХОВНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ)**

Я взяв своє серце малими руками

Й віддано поклав Україні до ніг

І.Огієнко

Багато проблем треба вирішити нашій молодій державі.

Серед цих проблем – питання дальшого вдосконалення освіти, розвитку науки, мистецтва і літератури.

Втрата Україною своєї державності за часів багатовікового перебування під владою Російської імперії загрожувала українському народові позбутися своєї національної самобутності, культурних і літературних традицій. Керівництво імперії робило все можливе для того, щоб знищити історичну пам'ять народу.

Розвиток української культури і літератури, як свідчать історичні факти, відбувався в умовах гострої боротьби кращих синів і дочок України за збереження рідної мови, народної самобутності, традицій. Серед тих, хто примножував українську культуру, був професор Іван Огієнко (Митрополит Іларіон). Сучасники називали його людиною енциклопедичних знань. Важко сказати, в якій із сфер діяльності Іван Огієнко залишив найпомітніший слід. Він літературознавець та мовознавець, редактор, видавець, перекладач, поет, історик української церкви і т.д. Та особливу увагу Іван Огієнко звертав на освіту. Закінчивши університет св. Володимира у Києві і почавши там кар'єру викладача, Огієнко виступає організатором українського народного

університету, читає курс лекцій "Українська культура", бере участь у роботі комісій з підготовки "Проекту правопису рідної мови".

У 1916 р. за його сприянням відкривається в Брусиліві Початкове училище. І. Огієнко підтримує його коштами і комплектує бібліотеку.

У 1918 р. І.Огієнку доручили відкрити Український університет в Кам'янці-Подільському на Поділлі. Він блискуче справився з цим завданням.

Його називають будівничим української культури – це істина. Бо саме він творив українську культуру, хотів бачити щасливим і вільним український народ та Україну. Іван Огієнко розумів, що без освіти не буде держави, нації. Він цинив і писав про тих, хто ніс світло в народ, давав освіту, відстоював честь українця. Вчений досліджував життєвий шлях Анни Всеволодівни, доньки князя Київського Всеволода Ярославовича, Іова Почаївського, Паїсія Величковського, Дмитра Туптала, Арсенія Мацієвича, Костянтина Острозького та ін. З-під його пера виходять історичні монографії, історико-біографічні нариси.

У 1960 р. у Вінніпезі вийшла книга "Блискуча зоря в українській духовній культурі. Преподобна Анна Всеволодівна (1055 – 3. XI. 1113). У книзі розповідається про життєвий шлях Анни.

Іван Огієнко говорить про те, що жодних обмежень у правах руська жінка не мала і могла вільно працювати як у своєму домі, так і поза ним. Проте жінки, в основному, працювали у себе в господі. Він пише: "Історія зберегла нам дуже мало імен тих наших жінок, які широко працювали і для свого народу і тим стояли понад звичайними жінками. Але все-таки – подібні були, починаючи з великої княгині Ольги" [3, 64]. На той час працювати на широкому освітньому полі – це значило стати черницею. Отож, сильні духом жінки йшли в монастир, де могли і виявити свої сили, і належно їх застосовувати. Іван Огієнко відкидає думку про те, що "буцімто до монастиря вступали тільки "зламани душі", – часто вступали туди і душі сильні та великі, бо поза монастирем вони тоді поля для своєї праці не мали" [3, 66]. Далі Іван Огієнко відзначає: "У всякому разі, вісім віків Х-ХУІІ —

монастирі в Україні були головними центрами, які ширили народній освіту, які були центрами нашої культури. Центрами вони zostалися як і в віці XVIII, але в цьому віці стали вже працювати в нас освітні центри і світські – організовані школи" [3, 66].

Великий учений відзначає заслуга українських монахів і монахинь, називаючи їх "Божі бджоли", які "створили нам усе те, що маємо найкращого в нашій духовній культурі і чим ми пишаємось і тепер" [3, 66]. Серед них чільне місце посідає Анна Всеволодівна, донька Всеволода Ярославовича, внучка Ярослава Мудрого. Іван Огієнко зазначає, що відомостей про Анну дуже мало, хіба що в літописі "Повість временних літ". У своєму нарисі вчений з великою повагою пише про Анну: "Ось серед таких маловідомих працівників на ниві духовної культури в Україні була і велика князівна Анна" [3, 36].

Вчений пише про те, що Анна прославилася великими ділами: "... зріклася вийти заміж, заснувала в Києві жіночого монастиря з першою в Україні жіночою школою при ньому, а все своє чернече життя віддала "на працю освіти українських жінок" [3, 66].

Великого значення Іван Огієнко надавав родині та родинному вихованню взагалі, та вихованню Анни, зокрема. Він пише "Великі люди з великими виробленими характерами звичайно виховуються в відповідних родинах – що дитина одержить від батьків своїх, те і в життя понесе, і нестиме його аж до могили. Так було і з князівною Ганною: що вона з батьківського дому одержала, те і в життя понесла, як черниця Анна" [3, 67].

Анна провела дитинство в побожній та люблячій родині. Батько любив і шанував освіту, знав п'ять мов. З раннього дитинства Ганна – Янка починала свій день з молитви, вела чесотне життя, була побожною, любила правду. На виховання доньки вплинула і мати-гречанка Анна Мономах: "Не виключено, що це вона взяла в свої руки виховання всієї своєї родини й завела в княжому домі православні чесотні звичаї. І під її впливом жив і великий князь Всеволод, її муж, і її діти: син Володимир (Мономах по

матері) донька Анна (назва за матір'ю)" [3, 69]. Іван Огієнко наголошує, що саме мати займалася вихованням та навчанням дітей.

Великий вплив на виховання Анни мав старший брат Володимир: «Високоосвічений, він багато дав із своєї освіти і своїй сестрі" [3, 102, 112].

Іван Огієнко відзначає: "Усно свою ідеологію великий князь Володимир подав у глибокому своєму історичному творі чесного життя "Наука дітям". Безумовно, це була ідеологія всієї родини князя Всеволода, надихана матір'ю, Анною Мономах. Цю ідеологію носила в собі князівна Анна чи Ганна все своє життя – ній була вихована, з нею вона й росла [3, 70]. Маючи добру освіту, Анна відкрила при монастирі початкову школу, де навчала дівчат читати, писати чи співати в церкві, навчала й жіночих ремесел, можливо, вчила дівчат переписувати книжки. Літописи про Аннину школу мовчать, правда, монастир – то була й школа того часу. За досвідом (у нашому розумінні) Анна їздила в Константинополь "не надурно, а з тим, щоб удвоє бути корисною собі і іншим черниціям Руської Землі" [6, 116].

Анна Всеволодівна свого часу була дуже відома, двадцять сім літ працювала в Києві. Вона перша присвятила себе освіті, освіті жінки-українки. "Історія української культури ніколи не забуде піонерки жіночої освіти в Україні, князівни Анни. Так, року 1240-монголи зруйнували й спалили Янчиного монастиря, але навіки позостанеться між нами славне ім'я її та незабутня її праця" [3, 86].

Визначаючи великі заслуги Анни перед українським народом та церквою, І.Огієнко пише: "Преподобна Анна серед українського жіноцтва ясною зорею сяє аж дотепер. Вона – честь і слава Української православної церкви, вона – окраса української культури, вона – блискуча зоря українського народу!" [3, 87]. І.Огієнко присвятив українській жінці, її ролі в родині, громадському та суспільному житті ряд праць.

У своїй праці "Дохристиянські вірування українського народу" І.Огієнко відзначав, що у наших предків стан жінки не стояв на низькому рівні, навіть жінки "з народу". Вчений так трактує слово дружина: "На

обов'язку жінки знаходився дім – нагляд і виховання дітей, виготовлення їжі й одяжі для всієї родини, чому вона й звалася в нас здавна почесним ім'ям "дружина", від слова "друг" – товариш, а "товариш" – довірений при товарі, цебто маєтку" [2, 352].

Моральний стан жінки у нас стояв дуже високо. Слов'янські жінки були дуже богобоязні і тому вірні своїм чоловікам: "Чужинці історики: візантійці, араби, німці – позоставили нам багато свідчень, що слов'янські жінки були дуже вірні своїм чоловікам усі вони дивуються такій вірності й відданості, бо в них того не було" [2, 352]. Високу чесність українських дівчат підкреслює й француз Боплан у своєму "Описі України" 1650 р.

В Україні головним був у родині чоловік, жінка у всьому підкорялася йому. Є описи істориків про те, що коли вмирав чоловік, то жінка добровільно давала себе спалювати. Дослідники стверджують, що становище української жінки в суспільстві було високе й шановане. Шанували матерів, старших сестер, хрещених батьків, особливо шанували вдів та дівчат-сиріт. У народі говорили "Хто скривдить сироту, того бог скарає". Чесність дівчини ("вінок") глибоко берігся в родині. За честь дівчини заступалися парубки усього села. Коди ж дівчина ставала непутящою її тяжко карала Панас Мирний у романі "Повія" подає: "Вона непутня виходила заміж. Пан і люди присудили обстригати її, обмазати дьогтем і обтикати пір'ям, – і так водили голу по селу" [4, 421]. Цей звичай був дуже поширений в Україні. Українки богобоязні, тихі, смирні, так про них пишуть історики. Та мінявся їх характер під час війни: "Серед жінок багато було сміливих і відважних. Грецький історик оповідає, що в війську князя Святослава було багато жінок, по чоловічому одягнених і озброєних. У війні з греками вони завзято билися" [2, 361].

Багато є свідчень про те, що наші предки завжди були роботящі. Дітей з раннього віку привчали до роботи.

Звичайно, життя князівських дітей відрізнялося від життя та виховання простого народу. Та спільним було одне – любити і захищати свою землю,

поважати старших, виховувати добре своїх дітей, жити по-совісті, по-божому.

Протягом тридцяти років спільного життя родини Огієнків постійно була поруч скромна, мудра жінка, що, очевидно, була джерелом "Огієнкової одухотвореної терпимості, надлюдської працездатності, безмірної любові до України" [6, 99].

Домініка, так звали дружину, від природи мала талант до мови, до українського слова, напам'ять читала всього "Кобзаря" Т.Г.Шевченка. А головне – саме вона – переписувала рукописи Огієнка, вичитувала і здійснювала коректуру, іншими словами, виконувала без скарг і нарікань "всю чорнову роботу" вченого, редактора, видавця" [7, 98]. Помираючи, Домініка залишила духовний заповіт своєму чоловікові, "щоб він і далі, аж до кінця свого віку, позостався вірний своїм безкомпромісним патріотичним та національним переконанням, хоч би за це йому довелося так само тяжко терпіти, як він досі терпів" [7, 101]. Дітям по-материнськи заповідала: "Усім своїм дітям, яких я ціле життя своє палко кохала та по-материнському виховувала, – Анатолію, Юрію, Лесі – завіщаю, щоб вони ціле життя своє щиро, палко й віддано кохали батька свого... Синам моїм женитися з чужинками, а доньці моїй виходити заміж за чужинця – свого благословення я рішуче не даю... [7, 101]. Вмираючи, жінка-патріотка думає про майбутнє своїх дітей та про майбутнє України. Пункти 3, 4, 7, 10 її заповіді присвячені Україні, її майбутньому. Зокрема, у десятому пункті заповіді вона пише: "Завіщаю всім своїм дітям – Анатолію, Юрію, Лесі – ціле своє життя добре й ясно пам'ятати про своє українське походження та про свої національні обов'язки до своєї обездоленої Батьківщини – України. Нехай вам буде взірцем для цього ваш батько, що ціле життя своє сильно терпів своїх і чужих за свої безкомпромісові національні переконання й поступування. А коли Бог дасть дочекатися діток своїх, виховуйте їх національно так само, як ми виховали вас. 27 квітня 1937 р." [7, 101]. Домініка Данилівна – приклад

вірного служіння Україні, глибокого шанування чоловіка та його праці, великоматеринської любові в ім'я національного виховання своїх дітей.

Доля української жінки була складною, тернистою. Та завжди були жінки, що примножували, збагачували культурно-мистецькі та освітницькі здобутки попередників. Великий внесок зробили Софія Русова, Олена Пчілка, Леся Українка, Олена Теліга, Ліна Костенко та інші славні дочки України.

Сьогодні українська жінка не стоїть осторонь суспільних проблем. Вона творить історію, дивиться в майбутнє, вірить в щасливий день України.

Література

1. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу. – К.: АТ "Обереги", 1992. – 424 с.
2. Культурне відродження в Україні: історія і сучасність. – Львів: Астериск, 1993. – 218 с.
3. Митрополит Іларіон (Іван Огієнко). Життєписи великих українців. – К.: Либідь, 1999. – 669 с.
4. Мирний Панас. Зібрання творів: У 7-ми т. – К., 1969. – Т.3.
5. Погрібний А. Якби ми вчилися так, як треба... – К.: Видавничий центр "Просвіта", 1999. – 336 с.
6. Тимошик М. "Лишусь навіки з чужиною"... Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. – Вінніпег-Київ, 2000. – 545 с.
7. Українська культура. – К.: Либідь, 1992. – С.40-72.